

המרכיב הצרפתי בערבית־היהודית בוהראן, אלג'יריה

מהדורה מוערת ומתורגמת
של כרוז בחירות משנת 1901

א. מבוא:

הבחירות לבית הנבחרים הצרפתי בשנת 1901

ב־22 בספטמבר, ככל הנראה בשנת 1901, היו אמורות להיערך במחוז והראן (Oran)¹, שעל חוף הים התיכון במערב אלג'יריה, בחירות לשני נציגי המחוז לבית הנבחרים (Chambre des députés) הצרפתי בפריז. לקהילה היהודית בעיר והראן, בירת המחוז, הייתה חשיבות אלקטורלית מכרעת, משתי סיבות: חלקה הגדול בעיר מבחינה דמוגרפית – בייחוד לאחר יישומו של 'צו כרמיה' בשנת 1870, שהקנה לכל יהודי אלג'יריה אזרחות צרפתית והגדיל את חשיבותה האלקטורלית של הקהילה היהודית; נטיית בני הקהילה להצביע באופן הומוגני, בהנחיית שמעון אלקנאוי (תר"ב-תרע"ה, 1842-1915), שמילא את התפקיד

* תודתי נתונה לידידי הנכבד פרופ' יוסף תדגי, שהפנה אותי למקורות חשובים הנוגעים לעניינה של התעודה המתפרסמת להלן, ובייחוד על שקרא בעין בוחנת את המאמר כולו ובעיקר את תרגום התעודה וסיקל את מעקשיה. עוד נתונה תודתי לפרופ' ז'נביב דרמנז'יאן (Geneviève Dermenjian) ולפרופ' חיים סעדון, שהפנו אותי למחקריה של פרופ' דרמנז'יאן על שמעון אלקנאוי, הדמות המרכזית בפרשה הנדונה להלן.
1 והראן הוא השם המקורי של המחוז ושל העיר המרכזית בו, בצרפתית נקראו Oran, וכך גם בלשונות אירופה האחרות ובדרך כלל גם בעברית. במאמר זה נקטתי את השם המקורי והראן.

המכובד של נשיא הקונסיסטואר (Consistoire) – הארגון הפוליטי היהודי שנוסד בעיר בשנת 1847 – משנת 1876 ועד פטירתו בשנת 1915. אלקנאוי, בנקאי עשיר ובעל קרקעות, שנהגו לכנותו 'רוטשילד של ווהראן', הנהיג את הקהילה היהודית המקומית ביד רמה, ומעמדו החברתי והפוליטי היה חזק גם בעיר ווהראן בכללה. נמסר שהוא נהג להכריז בפומבי ששום אדם לא ייבחר לראשות העיר ללא תמיכתו.² כבר אביו אברהם היה נשיא הקונסיסטואר, בשנים 1848–1851.³ אליהו מרציאנו סיכם בקצרה את הידוע על מעמדו ופועלו: 'נגיד קהילת ווהראן ומדברנא דאומתיה. קולו של הנגיד היה נשמע גם במסדרונות השלטון באלג'יר הבריחה. כיהן ביד רמה ותקיפה בתור נגיד, קרוב ליובל שנים. בימיו הוקמו מפעלים קהילתיים חשובים. לזכותו יש לזקוף בניית בית הכנסת הגדול והמפואר של ווהראן'.⁴

ב. הכרוז נגד הבחירה במועמדו של שמעון אלקנאוי לנציג מחוז ווהראן

חזק ככל שהיה מעמדו הכלכלי והפוליטי של אלקנאוי, קמו לו מתנגדים רבים מבני הקהילה.⁵ לקראת הבחירות לשני נציגי מחוז ווהראן לבית הנבחרים בפריז הפיץ אחד מהם כרוז תעמולה אנונימי בניסוח חריף נגד הבחירה במועמד של אלקנאוי לתפקיד זה. הכרוז הופץ בשבת שחלה ב־21 בספטמבר, אך לא צוינה בו השנה. לא מפורט תנועת ידו הזועמת של אלקנאוי העלים בעל הכרוז את שמו, אלא משום שהייתה בו בכרוז כוונה להטעיה גסה ושקרית של בני הקהילה היהודית כאילו נכתב בידי 'קבוצת יהודים שאינם חפצים אלא בטובת בני עמם', כלשון החתימה בניסוח הסתמי (בתרגום) בסופו. בכרוז, שנרפס על דף יחיד משני צדדיו ובפורמט גדול,⁶ לא צוין שם הדפוס ומקום הדפוס. הכרוז לא נכלל ברשימת הפרסומים שנרפסו בוהראן, ולמיטב ידיעתי הוא אינו נמצא בספריות הציבוריות.⁷

2 גיחזלי.

3 נג'ארי, עמ' 136.

4 מרציאנו, עמ' 43. בית כנסת זה הפך למסגד לאחר הגירת רוב היהודים לצרפת ולישראל.

5 על אלקנאוי ראו: דרמנז'יאן, יהודים ואירופים, על פי המפתח, עמ' 270, הערך 'Kanoui, Simon', ובסופו גם הפניות להתנגדות

6 ממדי הדף כולו 27×40 ס"מ, וממדי הפנים 21.5×29 ס"מ.

7 הדף נמצא באוסף יוסף וצביה טובי, רחובות. לרשימת הפרסומים שנרפסו בוהראן ראו: הטל.

תאריך הכרוז עולה מלשון המשפט הפותח אותו (בתרגום): 'יודעים אתם כי מחר, יום ראשון, 22 ספטמבר, תיערך ההצבעה על שני מועמדים שראוי לבחור אותם לייצג את מחוז והראן בבית הנבחרים'. כאמור השנה לא צוינה, אך אפשר לשערה – לפחות בקירוב – על פי מה שנכתב בכרוז, שכניסתו של אלקנאוי לקונסיסטואר הייתה עשרים וחמש שנים קודם לכן (בתרגום): 'זמעת] כניסת אדם זה לקונסיסטואר, זה 25 שנה'. אומנם אלקנאוי נכנס לקונסיסטואר לראשונה בשנת 1867, כאחד מששת החברים במועצת הקונסיסטואר, אך נבחר לנשיאות הארגון רק בשנת 1876.⁸ מכאן שהכרוז נדפס והופץ לרגל הבחירות בשנת 1901. ואכן בשנה זו ה'22 בספטמבר חל ביום ראשון בשבוע (ערב יום כיפור תרס"ב!).

הכרוז הופץ בבתי הכנסת שבקהילת והראן מטעם קבוצת אנשים שביקשו מאת בני הקהילה שלא להצביע בעד המועמד שאלקנאוי תמך בו, בהאשימם את אלקנאוי בשתי האשמות: החרפת המתח בין הנוצרים ליהודים בוהראן⁹ ומעילה בתפקידו, שכן לא דאג לעניי הקהילה, ולעומת זאת העניק מכספי הקונסיסטואר לאנשים בעלי הכנסות גבוהות שלא נזקקו לכך. מתמיה ביותר שהמועמד הנגדי לא היה מן הקהילה היהודית אלא דווקא נוצרי, בשם פריסטא (Prestat), שתואר כ'מתנחל בעל מושבה באנדלוס' ('פרופרייטיר קולון] צרפתית: *propriétaire colon* פ'י לאנדאלוס') וכמועמד אנטייהודי עצמאי.¹⁰ העדפת נציג נוצרי על פני יהודי מוקרה לכאורה על עוצמת ההתנגדות לאלקנאוי בקהילה היהודית, התנגדות שגברה כביכול על החשש מאנטישמיות ועל המתח בין הנוצרים לבין היהודים; אך לאמיתו של דבר מחבר הכרוז, שנמנע מלהזדהות בשמו, לא היה מבני הקהילה היהודית אלא אחד מבני הקהילה הנוצרית, ששכר את שירותיו של יהודי שהיה בקי בלהג הערבי של יהודי המקום.

8 נג'ארי, עמ' 136. חיון קבע את שנת כניסתו לראשונה לקונסיסטואר כחבר 'חילוני'. ראו: חיון, עמ' 75. אלקנאוי חתום על כמה מן הפרסומים שנדפסו בוהראן, ושנועדו לבני הקהילה. בפרסום משנת תרכ"ז מופיע שמו בתואר 'פריזידאן פאר אנטירים' (Président par Intérim), כלומר נשיא זמני או ממלא מקום. בפרסומים שלאחר מכן, מן השנים 1903 ותרט"ב, הוא נזכר בתואר נשיא הקונסיסטואר. ראו: הטל, עמ' 90, מס' 22, 26, 27.

9 על המתח הבין-עדתי בוהראן ועל האנטישמיות שפשתה בקרב הנוצרים בעיר, ושגאתה בקשר לבחירות בשל התגברות כוחם האלקטורלי של היהודים בעקבות 'צו כרמיה' והצבעתם כאיש אחד בהנחיית אלקנאוי, ראו: דרמנז'אן, קנאוי, בעיקר עמ' 45-51, יא-יח; דרמנז'אן, המשבר; חיון.

10 דרמנז'אן, קנאוי, עמ' 91. לא נמצאו לי פרטים אחרים על האיש.

מכל מקום הרקע המדויק של הכרוז ראוי לו שייחקר בארוכה במסגרת אחרת, לפי שעיקר ענייני במאמר זה הוא בחינה לשונית אחת של הטקסט, הכתוב ערבית-יהודית בלהג שדיברו יהודי המקום. כוונתי למרכיב הצרפתי העשיר שבלשון הכרוז; בהשפעת לשון השלטון הצרפתי, שראשיתו בשנת 1830, סיגלו להם רבים מיהודי אלג'יריה את הצרפתית לא רק כלשון התקשורת עם השלטון אלא אף כלשון הדיבור. אך קודם שאבוא לדון בעניין זה, אתאר בקצרה את הלהגים הערביים-היהודיים שנהגו בפי יהודי אלג'יריה.

ג. הלהגים הערביים-היהודיים שנהגו בפי יהודי אלג'יריה

מראשית פעילותו של דפוס עברי באלג'יר, בשנת 1853, ואחר כך בווראן, בשנת 1856, הודפסו טקסטים בערבית-יהודית בלהגים שהיו מדוברים בפי יהודי אלג'יריה, בדרך כלל תרגומים של טקסטים עבריים קלאסיים החשובים לחיי הדת והחברה.¹¹ כפי שציינתי במקום אחר, קהל היעד של הפרסומים הללו היה הציבור הרחב של הקהילות היהודיות, שלא שלט היטב בלשון העברית.¹² הטקסטים לא נדפסו בערבית-היהודית הקלאסית, המכונה ערבית בינונית, שהייתה משותפת לכל החיבורים הערביים-היהודיים שנכתבו בימי הביניים בקהילות ישראל במרחב התרבות הערבית. זאת משום שחל פיחות עצום בידיעת לשון זו בקרב רוב קהילות ישראל, וכבר במאה הארבע עשרה החלו חכמים יהודים לכתוב את חיבוריהם שנועדו לציבור הרחב בערבית-היהודית הלהגית.¹³

אף שהבסיס הלשוני של הטקסטים היה הלהג המדובר המקומי, הרי המשלב (register) של הערבית-היהודית בטקסטים הכתובים, ודאי באלו הנדפסים, היה גבוה מזה של הלהג המדובר ממש.¹⁴ נוסף על כך היה הבדל גדול בין הערבית-היהודית שנכתבה ונדפסה בארץ אחת לבין הערבית-היהודית שנכתבה ונדפסה בארץ אחרת. היו הבדלים משמעותיים גם בין הלהגים המדוברים והכתובים באותה ארץ. הדבר נכון גם באשר ליהודי אלג'יריה, שמבחינת הערבית-היהודית הדבורה נחלקו לשתי קבוצות עיקריות: הלהג הדבור בקהילות שבמערב אלג'יריה, כולל בערים הגדולות אלג'יר ווהראן, היה קרוב לזה של יהודי מרוקו; והלהג הדבור במזרח אלג'יריה, כולל העיר הגדולה

11 על הערבית-היהודית המדוברת בפי יהודי אלג'יריה ראו: כהן, יהודי אלג'יריה.

12 טובי, דפוס ערבי-יהודי.

13 טובי, ספרות ערבית-יהודית.

14 תירוש-בקר, ניתוח בלשוני.

קונסטנטין, היה קרוב לזה של יהודי תוניסיה.¹⁵ ובני קהילת בטנה (Batnah) אף חיו מבחינות רבות כיהודי תוניסיה.¹⁶

ההבדל בין הלהגים בתוניסיה ניכר היטב גם באורתוגרפיה של הטקסטים שנדפסו בבתי הדפוס העבריים בווהראן ובאלג'יר – שאחד מהם הוא הטקסט הנדון כאן – לעומת אלו שנדפסו בקונסטנטין, כגון עשרות הספרים פרי עטו של הרב יוסף גנאסיה (Ghenassia).¹⁷ מאחר שעניין האורתוגרפיה אינו מעיקר דיוני במאמר זה, אסתפק בעניין אחד בלבד – תעתיק העיצורים הנחציים. יהודי תוניסיה, שמימשו בהגייתם את הנחציות של העיצורים הללו, הבדילו היטב בטקסטים הנדפסים בין ט (t) לבין ט (t), בין ד (d) לבין צ (d) ובין כ (k) לבין ק (q). כך גם בספריו הנדפסים של גנאסיה, שבחלקם הגדול נדפסו בבתי הדפוס העבריים בערי תוניסיה: תוניס, סוסה וג'רבה. לעומת זאת יהודי מרוקו ומערב אלג'יריה לא הבחינו בהגייתם בין העיצור הרגיל לבין העיצור הנחצי והחליפו ביניהם. אביא כמה דוגמאות: חילוף q > k – המילה הערבית tkūn (תהיה) נדפסה 'תקון' (tqūn); חילוף t > d – המילה הערבית 'atiq (ישן) נדפסה 'עטיק' ('atiq); חילוף d > d – המילה הערבית darāhim (כסף) נדפסה 'צ'ראהים' (drāhim). יש שהמעתק הפונטי נעשה בכיוון הפוך, כלומר העיצור הנחצי נהגה כעיצור פשוט: חילוף d > d – המילה הערבית mawda' (מקום) נדפסה 'מודע' (mūdā'); ו־drūrā' (נזק) נדפסה 'דרורא' (drūrā). אף יש חילוף בהשפעת הערבית שבפי אוכלוסיית הנודדים באלג'יר: חילוף q > g – המילה הערבית ysūqūhum (יובילום) נדפסה 'יסוגוהום' (ysūgūhūm); והמילה lqalil[a] (החסר כול) נדפסה 'לגליל' (lgallil); צורת הרבים (lglālīm). האופי הלהגי של הטקסט ניכר גם בסמנטיקה ובתחביר, כלומר בשימוש במטבעות לשון ייחודיות. אביא לעניין זה כמה דוגמאות: 'בשחאל' (bišhāl, כמה); 'בזאף' (bi-zzāf, מאוד); 'אשכון' (aškūn, מי); 'דוני' (dūnī, רע, גרוע); הַצְרָף 'ונצארא לכל' (wə-nnsārā l-kull, וכל הנוצרים) – הדוגמה הראשונה ידועה גם מן הלהג הערבי שהיה דבור בפי יהודי מרוקו, ואילו שלוש הדוגמאות האחרות ידועות גם מן הלהג הערבי שהיה דבור בפי יהודי תוניסיה.

15 תירוש־בקר, מאפיינים מעורבים.

16 על הלהג הערבי־יהודי של יהודי תוניסיה ראו: כהן, יהודי תוניסיה.

17 על ר' יוסף גנאסיה ועל ספרי הלימוד שלו לעברית ראו: תירוש־בקר, סוגיות לשוניות; תירוש־בקר, ישן וחדש; שרביט, גנאסיה; שרביט, דיוקנו של מנהיג; טובי, ספרי לימוד.

ד. המרכיבים הזרים בלשון הטקסט

לשון הטקסט של הכרוז, שאינו מתחום הספרות התורנית או הספרות היפה אלא דן בענייני יום־יום, היא הערבית־היהודית הדבורה, אך היא עשירה מאוד במרכיבים של מילים מלשונות אחרות: צרפתית, עברית וספרדית. מכלל 1,105 מילים שבכרוז (כולל מילות יחס), 163 הן מילים בשלוש שפות אלה (ראשי תיבות בעברית נמנו כמילה אחת), הנחלקות כדלקמן: 90 צרפתיות, 65 עבריות ו־8 ספרדיות.¹⁸ השימוש במרכיב העברי הוא תופעה ידועה בכל הלהגים הערביים־היהודיים, בייחוד באלו הנדפסים.¹⁹ בטקסט שלפנינו רוב המילים של המרכיב העברי, 31 מילים, הן פסוקי מקרא או אמרות חז"ל, וכמה מן המילים האחרות חוזרות על עצמן כמה פעמים: 'עני', 'עניים', 'בני עמו' (his coreligionists). כלומר לרכיב העברי אין נוכחות מרשימה בטקסט הנדון. כך גם באשר למילים מן הרכיב הספרדי, שנפוצו בלהגים הערביים־היהודיים השונים ברחבי צפון אפריקה. למעשה לכל המילים העבריות והספרדיות אין זיקה מיוחדת לתוכן המסמך, והן שימשו בלהג הדבור ובטקסטים הנדפסים גם בתחומי עניין אחרים. לא כן המילים הצרפתיות, שכמעט לכולן יש זיקה ברורה לתוכן המסמך, כלומר הן מילים הקשורות לארגון המדיני ולמוסד הבחירות.

הגיוון הלשוני של יהודי והראן מקורו בעיקר בגיוון הדמוגרפי.²⁰ במחצית השנייה של המאה התשע עשרה הייתה האוכלוסייה היהודית בוהראן מורכבת מכמה קבוצות נפרדות. הרוב היו צאצאי המתיישבים הראשונים שהגיעו מקהילות שונות באלג'יריה גופה – מוסת־גֶאֶנֶם, מסקרה, נדרונה ותלמסאן. אליהם הצטרפו מאוחר יותר יהודים מן העיר אלג'יר ומקהילות יהודיות במרוקו – אוג'דה, דְּבֵדוֹ ונאות המדבר פיגיג ותאפילאלת. שתי הקבוצות הללו נודעו כיהודי והראן, והם הברילו עצמן מן המהגרים היהודים שבאו מקהילת תטואן ובעיקר מיהודים אחרים שהיגרו לוהראן מצרפת וממדינות אירופה אחרות. יהודי והראן דיברו במגוון שפות: הערבית־היהודית בניביה

18 על המרכיב הרומאני (צרפתית וספרדית) בערבית־היהודית בצפון אפריקה ראו: בראשר, המרכיב הרומאני; שיטתית, השפעת הצרפתית.

19 למרכיב העברי בערבית־היהודית בצפון אפריקה ראו: שיטתית, לשון ומאגריה, עמ' 1-386; למילון המרכיב העברי בלשונות היהודים בכלל ראו: ממן.

20 על לשונותיהם של יהודי אלג'יריה ראו: תירוש־ביקר, יהודי אלג'יריה. על ההרכב הדמוגרפי של והראן – יהודים ולא יהודים – ראו: דרמנז'אן, קנאוי, עמ' 21-32; דרמנז'אן, היחסים.

השונים שהייתה דבורה בפי יוצאי קהילות אלג'יריה ומרוקו; תטואנית – הניב המקומי של החכיתיה (הספרדית-היהודית של יהודי מרוקו הספרדית), שהייתה דבורה בעיקר בפי המהגרים מתטואן;²¹ צרפתית, שאומצה בהדרגה בפי רובם הגדול של יהודי והראן. על עוצמתו ונוכחותו המרשימה של המרכיב הצרפתי בלהג הערבי-היהודי שבפי יהודי אלג'יריה בעשור השני של המאה העשרים, ליתר דיוק במהלך מלחמת העולם הראשונה (1914–1918), יעידו שמונים המכתבים ששלח אברהם מאיר מן היישוב עין תמושנת²² אל חמשת בניו ששירתו בצבא צרפת במהלך מלחמה זו. במכתבים אלו, הכתובים כולם בערבית-יהודית, משולבות כ־550 מילים צרפתיות, לא מעט מהן בכמה היקרויות.²³

ה. פירוט המילים הזרות (בסדר אלף-בית של לשון המקור)

המילים הצרפתיות (בסדר אלף-בית של לשון המקור)

ערבית-יהודית	צרפתית	עברית
אנסיאן	ancien	לשעבר
(לל)בירו	bureau	משרד
לאקיס (2x)	la caisse	הקופה
לקאנדידא (6x)	le candidat	המועמד
קאנדידאט	candidats	מועמדים
שאמבר	chambre	בית (הנבחרים)
סירקונסקריפסיון (2x)	circonscription	רובע, מחוז בוחרים

²¹ על החכיתיה ראו: בן-טולילה; על הערבית-היהודית ועל החכיתיה שבפי יהודי מרוקו ועל הזיקה הסוציולו-לינגוויסטית ביניהן ראו: שיטרית, ערבית-יהודית וספרדית-יהודית.

²² עין תמושנת, בצפון-מערב אלג'יריה, שוכנת על חוף הים התיכון במרחק 72 ק"מ מוהראן.

²³ לפרסום המכתבים הללו בנוסחם המקורי, בתצלום ובתרגום לעברית ולצרפתית ובלוויית מבוא צרפתי מקיף ומבוא עברי מקוצר ראו: שוראקי. רשימת המילים הצרפתיות בכתובן באותיות עבריות בסדר אלף-בית עברי ומקבילותיהן בכתובן הצרפתי המקורי ראו: שם, עמ' 230–237. אף מילים אלו, בדומה למילים הצרפתיות המשולבות בתעודה שלפנינו, לקוחות בדרך כלל מאורחות החיים ומהווי החיים החדשים שנוצרו באלג'יריה בעקבות הכיבוש הצרפתי. מילים אלו ראויות למחקר בפני עצמו מבחינת הרכבן ותעתיקן.

מתנחל	colon	קולון
המועצה	le consistoire	לקונסיסטוואר (3x)
של המועצה	consistoire	דלקונסיסטוואר (6x)
של	des	די
מחוז	département	דיפארטימאן (2x)
נציגים	députés	דיפוטי (3x)
פרטים	détails	דיטאיי (2x), (א)דיטאיי
הפצה	distribution	דיסטריבוסיון
בוחר	électeur	איליקטור (2x)
פרנק	franc	פר'
כללי	général	גינראל
עצמאי	indépendant	אנדיפאנדאן (2x)
אינטרס	intérêt, l'intérêt	אינטירי, לינטירי
העיתונים	les journals	לג'ורנאליס (2x)
שופט	jugé	זו
ה'	la	לא (3x)
והאמצעי	et le moyen	ולמוואייין (<i>walmwayyen</i>)
דעת	l'opinion, et l'opinion	לופיניון, ולופיניון (<i>wal'opinion</i>)
למען	par	פאר
מפלגות	les partis	לפארטי
הפוליטיקה	la politique	לפוליטיק
הנשיא	le president	פריזידאן, לפריזידאן
גילוי הדעת	la proclamation	לפרוקלאמאסיון (2x)
תובע מחוזי	procureur	פרוכורור
בעל בית	propriétaire	פרופרייטיר
יעזוב	quitter	יקיטאר
תביעה	réclamation	ריקלאמאסיון
בעל הכנסה קבועה	rentier	ראנטיי
ייצגו	représenteront	יריפריזאנטארור
שביעות רצון	satisfaction	סאסטיספאקסיון
ספטמבר	septembre	סיפטאמבר
תסבול	souffrira	תסופראר
הונאה	trafic	טראפיק
רווחה	tranquillité	טראנקיליטי
ויתייחסו אליו	et le traiteront	ויטראטארור

הכפרים	les villages	לווילאזיס
הבחירות	les votes	לווט
		ויווטאר (7x), ויווטאר,
(ו)יצביע(ו)	et votera, voteront	ויווטארו (5x)

רבות מן המילים הצרפתיות קשורות לנושא הכרוז – הבחירות. ודאי הדבר נובע מכך שמוסד הבחירות היה חידוש גמור בחברה היהודית באלג'יריה, חידוש שכפה עליה השלטון הצרפתי, ועם הנהגת מוסד זה חדרו לערבית היהודית הדבורה והכתובה שמות העצם והפעלים הצרפתיים המתייחסים אליו.

המילים הספרדיות (בסדר אלף-בית של לשון המקור)

עברית	ספרדית	ערבית-יהודית
המודעות	la conciencia	אלקונסנסייא, לקונסינסייא
נגד	contra	קונטרא (2x)
טעמו	gusto	גוסטוה
בטוח(ים)	seguro	סיגורו (4x)
אדון, מר	señor	סי' (3x) – סיניור
משפחה, משפחות	familia	פאמילייא, פאמיליאת

עניין רב יש בכמה תופעות לשוניות הידועות גם מלהגים ערביים-יהודיים אחרים:

1. שימוש בתווית הידוע בלהג הערבי המוגרבי ל' לפני שם עצם צרפתי, כגון: לפריזידאן (<leprizidān> le président > ; לג'ורנאליס <lejurnālis> les journales > ; לווילאזיס <levilāzīs> les villages > ; שימוש במילת היחס הספרדית del (של), כגון: 'דלקונסיסטוואר' <delconsistwār> del consistoire <

3. שימוש בתוויות הידוע הצרפתיות la, les לפני שמות עצם צרפתיים, כגון: לאקיס <laqīs> la caisse > ; לפארטי <lepartī> les partis > ;
 4. הטיית פעלים צרפתיים באופן מורכב – צורן הגוף בראש המילה הוא על דרך הערבית, ואילו צורן הגוף בסוף המילה על דרך הצרפתית, כגון: הפועל הצרפתי voter מוטה בצורות העתיד 'ווטאר' <yvotār> il votera < (יצביע), ויווטארו <yvotārū> ils voteront < (יצביעו); הפועל הצרפתי traiter מוטה בצורת העתיד 'טראטארוה' <yotrātārūh> ils le traiteront < (יטייחסו אליו) – צורן הגוף בראש המילה הוא על דרך הערבית, הסיומת הפעלית ar היא על דרך הספרדית, ואילו צורן הגוף בסוף המילה על דרך הצרפתית; וכן הוא

באשר לפועל הצרפתי *quitter*, המוטה בצורת העתיד 'יקיטאר' (*yqītār*) < *il quitter* (יצא); השורש הצרפתי *souffrir* מוטה בצורת העתיד 'תסופראר' *elle souffrira* (תסכול).

5. הכינוי החבור בסוף שם עצם ספרדי הוא על דרך הערבית: 'גוסטוה' *su gusto* (גֹּסְטוֹה) < (הטעם שלו).

6. שימוש בצורת הריבוי הערבית בשם עצם ספרדי: פאמילייאת (*fāmilīyāt*) < *familias* (משפחות).

המילים העבריות²⁴

דוד המלך פתהלים (מזמור י"ב)

בני עמו, לבני עמו (4x)

עני, אלעני (2x), דלעני (3x), (א)לעניים, לעניים, (א)לענייות

(א)לפסוק

עשיר

דלקהלה

פסוקי מקרא ודברי חז"ל

לעוברך בברית וכו' [דברים כט, יא]

(ולכם) החיים והשלום [מלאכי ב, ה]

משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' [תהילים יב, ו]

שואתי [!] ה' לנגדי תמיד [שם טז, ח]

החכם עיניו בראשו [קוהלת ב, יד]

מלכו של עולם [בבלי, מגילה טו ע"ב]

ירד [יחזיר] (א)לעולם תוהו ובוהו [מדרש לקח טוב לבראשית א, לא: 'אמר

להם [הקב"ה]: אם ישראל מקבלים את התורה – מוטב, ואם לאו – אני מחזיר

את העולם לתוהו ובוהו']

ערכנים זה לזה [בבלי, סנהדרין כז ע"ב: 'כל ישראל ערכים זה בזה']

ראשי תיבות

ב"מ (2x) – בר מינן

בע"ה, בעו"הר (2x) – בעוונותינו הרבים

²⁴ לרשימת המילים והצרפים העבריים במכתבי אברהם מאיר

לבניו ראו: שוראקי, עמ' 230. על המרכיב העברי בערבית

היהודית באלג'יריה ראו: בראשר, המרכיב העברי.

1. סיכום

בתהליך שנמשך שנים רבות, מאז שכבשה צרפת את אלג'יריה בשנת 1830, החליפה הצרפתית את הערבית־היהודית בקרב יהודי אלג'יריה הן כלשון הדיבור והן כלשון הכתיבה. אחת התופעות המרכזיות בתהליך זה הייתה חדירת מילים צרפתיות אל הערבית־היהודית. אך יש לציין כי שילוב מרכיבים של מילים זרות – ליתר דיוק של מילים מן השפות הרומאניות – בערבית־היהודית של יהודי אלג'יריה לא היה תופעה חדשה. בהשפעת קרבתה הגיאוגרפית של ספרד ובייחוד בהשפעת הספרדית, שהייתה לשון הדיבור של מגורשי ספרד שהגיעו לאלג'יריה בסוף המאה החמש עשרה ולשונם של הכובשים הספרדים במהלך המאה השש עשרה, נשתקעו בלשון הדיבור הערבית־היהודית מילים ספרדיות, כגון אלו שבמסמך הנדון בזה, המפורטות לעיל.²⁵

אולם מספר המילים שחדרו ללשון הדיבור הערבית־היהודית מן הספרדית קטן ממספר המילים הצרפתיות. השימוש המוגבר בצרפתית נבע ממדיניותה של המעצמה הקולוניאלית צרפת, שלא הסתפקה בכיבוש צבאי ומדיני של הארץ, אלא חתרה להפוך את כל האוכלוסייה לפרנקופונית. מטרה זו הושגה ביתר הצלחה בקהילות היהודיות, בייחוד באלו שבערי החוף ובעיקר לאחר שבשנת 1870 העניקה ממשלת צרפת ליהודי אלג'יריה אזרחות צרפתית. נוסף על כך יש לזכור כי הקהילה היהודית המקומית קלטה מהגרים יהודים מצרפת לאחר הכיבוש בשנת 1830. ועם זאת המסמך שלפנינו מוכיח שבשנת 1901, זמן חיבורו, עדיין הייתה הערבית־היהודית שפת התקשורת העיקרית של יהודי אלג'יריה, אף בעיר החוף החשובה והראן, אחת משלוש ערי החוף הגדולות באלג'יריה.²⁶

25 בערבית־היהודית של והראן, שלא כבערבית־היהודית של עיר החוף אלג'יר ויותר מכך בזו שבערי החוף בתוניסיה, לא נקלטו מילים איטלקיות. על המרכיב האיטלקי בערבית־היהודית בתוניסיה ראו: טובי, הרכיב האיטלקי.

26 הערבית־היהודית המשיכה לשמש את יהודי אלג'יריה עד שנות העשרים במאה העשרים, כפי שמוכח מן העיתון 'אלחכמה', שיצא בקונסטנטין בעריכת אברהם זרביב בשנים 1912-1913 ו-1922-1923. ראו: תירוש־בקר, יהודי אלג'יריה, עמ' 132.

עם הנהגתו של מוסד ארגוני חדשני, בחירות במתכונת הידועה בארצות אירופה, נשאלו מן הצרפתית, לשון השלטון, שבהשראתו ומכוחו הונהג מוסד זה, כמעט כל המושגים הקשורים לכך. סיגול התרבות (אקולטורציה) הצרפתית השפיע אפוא באופן נמרץ על סיגול הלשון הצרפתית, תחילה כמרכיב עשיר בלשון הדיבור הערבית-היהודית, ובסופו של דבר על ידי דחיית לשון דיבור זו והמרתה בלשון השלטון ותרבותו, כפי שקרה גם בקהילות היהודים בצפון תוניסיה. אם כן בארצות דוברות הערבית שנכבשו על ידי המעצמות הקולוניאליות, בעיקר באלג'יריה ובתוניסיה, שנכבשו על ידי צרפת, המונח ערבית מעורבת (Mixed Arabic) אינו מתייחס רק לעירוב של הערבית הכתובה עם הערבית הלהגית הדבורה, תופעה שרווחה בספרות הערבית-היהודית מאז המאה הארבע עשרה, אלא גם לעירוב של הערבית הדבורה והכתובה עם הלשון הצרפתית.

נוסח הכרוז

יא כ'ווננא לעזאז'²⁷

תעלמו אלי גרווא די נהאר להאד 22 סיפטאמבר יכון לווט נתאע 2 קאנדידאט אלי יסטחאק יתסמאוו באש ירִפִּרִיזאנטארו דיפארטימאן די והראן פי לא שאמבר די דיפוטי.

לקאנדידא אלולא תכון מסמיאא עלא יד סכאן והראן וסכאן לוילאזיס אלי מחסובין פי סירקונסקריפסיון אלולא לקאנדידא לוכ'רא תקון מסמיאא עלא יד סכאן בררא אלי מחסובין פי סירקונסקריפסיון תאנייא.

מא ישקאש נעטיווכום אדיטאיי דלמנפעאת אלי יכר'ג' מן האד 2 דנאס: ראהו בעלמכום כלשי פי דעוות לכ'יריא אללי יעמלו מעא דיפארטמאן דיאלנא.

כאמל אלי הוא איליקטור מלזום עליה קבל מא ימשי יווטאר יחבלו ירפ'ד ויחאט ויוון לקאנדידא ויתפההם כל וחדא אש יכ'רג' מנהא. מושי קאל האדא חביב פ'לאן והאדא ערו פ'לאן? האדו צוואלח נתאע לינטירי ג'ניראל דלקהלה כאמלא. וילא יג' כל ואחד יווטאר באש יעמל מזייא פי צאחבו ינג'ם בעד לכ'טראת יתלף ויווטאר עלא ואחד בנאדם אלי מא יליקש יכון יתסממא דיפוטי.

בהאד אלחאג'א נכ'ממו אלי כיף יכון בעד לוואחד אלי מא יפ'המש לג'ורנאליס אלי יחללו לעינין פ'י האד למסאייל ינג'ם יתלאקא מעא אנאס

27 המילים המפוזרות והמודגשות – על פי צורתן במקור.

אלי יקראו ויתפ'הם כלאמהום ויערף אדוני מן למליח וימשי יוטאר עלא קד אלעקלייא דייאלו החכם עויניו בראשו.

חנא מלזום עלינא כיף אלי מלזום עלא כל מן הווא חביב ליהוד באש יוורי לבני עמו לחאג'א אלי יכ'רג' מנהא אדוני ולחאג'א אלי יכ'רג' מנהא למליח.

בעלמכום כאמלין אלי האד לכרוהייא אלי בין נצארא כ'וואננא וליהוד? אסבבא דייאלהא הווא סי' שמעון לקנווי אלי עיאוו לג'ורנאליס יזגיוו ויטראטארוה כיף אלי הווא. באש האד לבנאדם יפ'הם עלא רוחו יקיטאר מן פולטיק ויכ'ללי בני עמו יוטארו עלא קד לקונ[נס]יסייא דייאלהום.

בתכ'רוודי די האד אסייד צבחנא מעאיירא ונצארא לכל יתחדתו בינא פ'י כל מודאע פ'לסוואק ופ'לקהאווי: כננא שהווא צרנא דעווא 'מא תסמאע גיר ליהוד יוטארו כיף לכבאש אלי יסוגהום אראעי'. והאד אשי כאמל ראכום תשופה בעיניכום. ובשחאל מן יהודי אלי לקלב דייאלו יכון מחרוק פי דעוות האד אלמסאיל אלי ישוף בני עמו יג'רוהום באש יוטארו עלא לקאנדידא לי עלאש טלעלו לכיף שמעון לקנווי. מא ישקאש נזידו נטוולו פי האד לחאג'א כאמל. אלי הווא יהודי וחביב ליהוד ראהו מגדר ומנכד מן האד למסאלא.

מנין ראחנא נהדרו עלא האד אסייד די שמעון לקנווי סמחולנא יכ'וואננא לעזאז נעטיווכום שוייא דיטאיי עלא תמשאנייתו ונרגבו בני עממנא יתפ'המו פ'כלאמנא.

דכ'ול האד בנאדם לקונסיסטוואר האדי 25 עאם עיינא נפ'דשו בלפ'תילא ולקנדיל מא נציבו עמל חתא חאג'א מליחא 'פי דעוות אלעני' מן נהאר דכ'ולו לאקיס. אלכ'ירייא לי עמל הווא אלי כתר עלינא לעניים עיאי זייר עליהום חתא בעו'הר ראנא נשופ'ו אלי רכי ראהו יתכ'ללס מננא וחנא מא ראנאש פ'אטנין.

והאד אשי כאמל הווא מן גבן אלעני לאיין לגליל גיר ידכ'ל לדארו יבדא ישכי ויתבכא לש'ית עלא לענייות דייאלו ודי ולאדו. ודמעא דלעני הייא ואערא בזואף כיף לי נציבו. קאל דוד המלך ע"ה פתהלים (מזמור י"ב) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. וכיף חנא ערבנים זה לזה כיף אלי קאל לפסוק לעוברך בברית וכו'. דמעא דלעני תטלאע ענד הקב"ה ותאכ'ד לחאק פ'י מול לי ראה יעמלהא תסופ'ראר. בשחאל מן עני תציבו מטרד מדרוב מן יד לווקאפ'ין שוואש די האד אסייד די ס' שמעון ולאוו יכ'אפ'ו ימשיוו ישכיוו בעדרהום. יחמלו לג'וע לעטש ולערא ומה ימשיווש ללכירו דלקונסיסטוואר מן אלכ'ופא 'דשאווש'. גיר בנאדם ישוף האד אלמנכור לקלב דייאלו יתנכד ויקול עלאש האד אלצ'לם! ומן בעדו יקול אכ'איי! עלאש אנא! כאיין וכ'רין אלי ינג'מו יהדרו מושי חאק האד אשי לאזם עלינא נודו כאמלין עלא האד אלגבן.

בעלמכום כאמלין אלי לאקיס דלקונסיסטוואר ידכ'להא 120,000 פר' פ'לעאם! עלא חסאב דיסטריבוטיון לעניים יאכ'ד(י)ן מן גיר 60,000 פר' וסתין אלף אלי תתבאק ראהו יפ'סדהא ויפ'ררקהא עלא גוסטוה כיף אלי ראחנא נשופ'ו בשחאל מן פ'אמיליאת אלי עאיישין אכ'ר מן למכ'יר ראנטיי אלי ענדנא פ'י והראן.

אשכון ינג'ם יקול להאד בנאדם חראם עליך האד אצ'לם תכ'ללי. בשחאל מן פאמיליאת אלי הומאן מן צררת לבלאד ימותו בלג'וע. לאיין אש תעמלהום 2 פר' אלי יאכ'דו מן לקונסיסטוואר! מנין כאיין צ'ראהים עטיהום יעישו ויטלכו עלא מואלין אלי ראהום יג'יוו פי מעאוונתהום ותטלאע טליבא דיאלהם ענד מלכו של עולם. אלי יפ'ראח בולאדו אלי מא ראהומש ינסאו אלמגבון.

ס' שמעון לקנווי רמא האד אשי כאמל מנורא דהרו ומא יעמל גיר אלי פ'י ראייו. מאזאל יג'י לווקת אלי רבי יעקבנא כאמלין ב"מ מ"ג' <מן ג'אנב> האד בנאדם בשחאל מן בנאדם בעלמכום אלי ראהום ידללו כל נהאר יזגיוו עלא סנדוק דלקונסיסטוואר אלי דכ'ל פ'יה סביל ועטאה לנאס אלי מא יסטהלוהש מושי שאף רוחו פריזידאן דלקונסיסטוואר קאל אנא נעמל אלי נחב ומא כאן מן ינג'ם יקוללי חתא כלמא.

ערף אלי כאיין רבי פ'דנייא אלי קאדר ירד לעולם תוהו ובוהו. לאיין לגליל עזיו בזאף ענד הק"בה ויסתנקם מן בנאדם אלי יעמללו דרורא.

לפריזידאן דלקונסיסטוואר כאן יסטחקלו יעמל בין עינו שואתי ה' לנגדי תמיד. וסאעא אלי תג'י ליירו שי ריקלאמאסיון יחבלו יקראהא ויתפ'הם פ'יהא ויעטי סאסטיספ'אקסיון לכל ואחד. הווא לא גיר תג'ילו שי ברייא יצייבהא מנורא דהרו. לאקיס דלקונסיסטוואר מעמולא לנאס ללמחתאג'ין ומושי לנאס אלי ענדהום מנאניין יעישו וקאפאס באש ימשיוו יכ'דמו חתא לאיין האד צ'לם! מלזום עלא כל מן הווא יהודי יוקפ' ויכ'דם עלא האד למסאלא. וביהא ראהו ג'א לווקת אלי באש נזוחלו האד אשוכא מן לקהל ולמוואיין ראהו פ'י ידנא הווא אלי כל איליקטור יווטאר קונטרא לופיניון די שמעון לקנוי ויסטחק ימשי יווטאר בלקלב צאפי עלא מ' פריסטא פרופרייטיר קולון פ'י לאנדאלוס. לאיין כיף יווטאר עלא האד אסייד ראהו מחסוב יווטאר עלא טראנקיליטי דלעני ועלא לכ'ירייתא דיילנא.

[2] וראחנא סיגורו כיף מ' פריסטא בע'ה יתסמא דיפטי גיר ימשי בעד אלואחד מננא ישכילו עלא שי דעווא שגל צ'לם לקונסיסטוואר וגירו יג'אוובו בכלאם מליח ויתפ'הם פ'הדרתו ויעמלו חקו לאיין האד בנאדם מא יכ'אפ'ש מן שמעון לקנוי וילא ב'מ נווקפ'ו ונעטיוו קודמאן לקאנדידא דיאלו ראחנא נג'לדרו לחבל עלינא לאיין כיף נמשיוו נשכיוולו מא יעטינא חתא חאק כיף הווא מסממי עלא יד ס' שמעון מא ינג'מש יכ'דג'לו קונטרא. וזיידא מ' פריסטא

הוא ואחד בנאדם חקי ומא יחאבש צ'לם וחביב לגליל ומא קאלש ראחנא נקולולכם חוואייג' דלכרב וקפ'ו ותקציוו עלא האד לבנאדם ועלא כ'דמתו אנסייאן פרוכורור פ'י פ'ראנצא ומא יפ'דש האד לחוואייג' פאר אינטירי לאיין ראג'ל עשיר בזאף ומא יחאבש טראפ'יק (תלעיב לדייאן) די ס' שמעון אלי כלשילו בדבזא ותכ'רווייד גיר עטיק ירבאח שיעא ויג'יב בני עמו לעדאווא מעא נצארא מא ענדו חאג'א!

ביהא ג'ינא נטלבו מן בני עממנא ונרגבוהום בקלב צאפי באש יוטארו כאמלין כיף וואחד בנאדם עלא לקאנדידא די מ' פריסטא בלא חתא שך והק"בה יג'י פי מעאווננתא וראחנא סיגורו אלי כל יהודי אלי הוא אנדיפאנדאן יוטארו בלעייאט וענדנא בעו'הר אנאס אלי מושי אנדיפאנדאן נרגבוהום יוטארו עלא קד אלקונסנסייא דייאלהום בתכ'באנייא וראנא מצחחין אלי כאמלין יג'יו פ'י מעאווננ(ג)תנא וענדנא סיגורו אלי נאס אלי תקרא האד לפרוקלאמאסיון תוזן ותחאט פי כלאמנא ומאזלנא נזידו נעטיווכום דיטאיי אכ'ור בתשויל.

נרגבו כל מן הו קארי יתבת עלא האד לכלאם באש גיר יקבד בעד לפרוקלאמאסיון מן לפארטי לאכ'ור יוזן כלאמנא מעא כלאמהום ויעמל לפ'יראק אללי יוואלם עלא קד לעקלייא דייאלו וראנא סיגורו אללי יעמל פ'יראק כביר לאיין כ'ראייף שמעון לקנווי ראהום מערופין ענד אנאס לכל ולופיניון ג'יניראל הווא יכון זוז דייאלנא ולכם החיים והשלום.

ואחד לג'מאעה יהוד אלי יחבבו גיר לכ'יר לבני עמהום

תרגום 28

אחינו היקרים!

יודעים אתם כי מחר, יום ראשון, 22 ספטמבר, תיערך ההצבעה על שני מועמדים שראוי לבחור אותם לייצג את מחוזו והראן בבית הנבחרים.

המועמד הראשון ייבחר על ידי תושבי והראן ותושבי הכפרים שנרשמו באזור הבחירות הראשון; המועמד האחר ייבחר על ידי תושבי הפריפריה שנרשמו באזור הבחירות השני.

לא מיותר לפרט לכם את התועליות שיופקו משני האישים הללו: הרי יודעים אתם את כל בקשת הטובה שיעשו למען המחוז שלנו.

וראי הוא שכל הבחור – לפני שהוא הולך להצביע – ראוי לו שיביא בחשבון וייתן דעתו וישקול את המועמד ויתבונן בכל דבר מה תהא תוצאתו; שלא יאמר

28 תרגמתי את הכרוז עם רעייתי, ד"ר צביה טובי, והתרגום תוקן על ידי פרופ' יוסף תדגי. תודתנו נתונה אף לפרופ' יוסף שיטריט, על שהאיר עינינו בכמה מילים ששמען לא נתברר לנו.

זה ידירו של פלוני וזה אויבו של פלוני! אלו תועליות למען האינטרס הכללי של הקהילה כולה. ואם כל אחד יבוא להצביע על מנת לגמול חסד לחברו, יכול לעיתים לטעות ולבחור אדם שאינו מתאים להיבחר כנציג.

בעניין זה לדעתנו מי שאינו מבין בעיתונים הפוקחים את העיניים בסוגיות הללו, יוכל להיוועד עם אנשים שקוראים ומבינים את דבריהם [של העיתונים] ויבחין ברע לעומת הטוב וילך להצביע על פי שכלו, החכם עין[ניו בראשו].

מוטל עלינו, כפי שמוטל על כל מי שהוא ידיד היהודים, להורות לבני עמו את הדבר שתצא ממנו רעה והדבר שתצא ממנו טובה.

ידועה לכולכם העוינות בין הנוצרים אחינו לבין היהודים! סיבתה היא ארון שמעון אלקנאוי, שהעיתונים עייפו מלהתלונן עליו ומלהתייחס אליו כפי שהוא. באופן שעל אדם זה להבין בעצמו שעליו לפרוש מן הפוליטיקה ולהניח לבני עמו להצביע על פי מצפונם.

בשל הדברים התפלים של ארון זה באה עלינו חרפה, והנוצרים כולם מדברים בנו בכל מקום ברחובות ובבתי הקפה. היינו חמדה ונעשינו קללה, ניתן לשמוע רק: 'היהודים מצביעים כמו כבשים שהרועה מוביל אותם'. והרי דבר זה כולו אתם רואים אותו בעיניכם. כמה יהודים, שליבם יהיה שרוף בגין קללת הבעיות הללו, הרואים את בני עמו נגזרים כדי להצביע למועמד כפי שעלה לרצון מלפני שמעון אלקנאוי.

אין צורך להוסיף ולהאריך בעניין זה עד תומו למי שהוא יהודי ואוהב יהודים, שהרי הוא שבור ומדוכא בגין הבעיה הזאת.

הואיל ואנחנו מדברים על הארון הזה שמעון אלקנאוי, הרשו לנו, אחינו היקרים, להביא לפניכם מעט פרטים על התנהגותו, ונבקש מבני עמנו להבין את דברינו.

[מעת] כניסת אדם זה לקונסיטואר, זה 25 שנה, יגענו מלחפש בפתיל ובנר, ולא מצאנו שעשה אפילו מעשה טוב אחד ל'טובת העני' מיום שנתמנה על הקופה. הטובה שעשה היא שהרבה עלינו את העניים, לא חדל מלצער אותם, עד אשר בעוונותינו הרבים ראויים אנו שהאל מענישנו, בלא שנשים לב לכך. ודבר זה כולו הוא בגלל צער העני, משום שהחסר כול עם היכנסו לכיתו מתחיל להתלונן ולבכות לפני השם יתברך על העניות שלו ושל ילדיו. ודמעת העני היא מרה מאוד כמו שמצינו. אמר דוד המלך עליו השלום בתהלים (מזמור י"ב, ו) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. והואיל ואנו ערבנים זה לזה כפי שאמר הפסוק לעוברך בכרית [ה' אלהיך] וכו' [דברים כט, יא]. דמעת העני עולה אל הקב"ה ודורשת צדק ממי שגרם לה לסבול. כמה עניים תמצאם מגורשים ומוכים על ידי הממונים כפקידים מטעם ארון זה שמעון,

נעשו מפחדים להגיש את תלונתם. הם סובלים רעב, צמא ועריה ואינם הולכים למשרד הקונסיסטואר מִפחד 'הפקידים'. יספיק שאדם יראה דבר מגונה זה, כדי שליבו ידאב ויאמר: על מה עושק זה? אולם לאחר מכן הוא אומר: אחי! למה אני צריך לדאוג! אחרים יכולים לטפל (בעניין זה). זה לא הוגן, חובה עלינו כולנו להיחלץ לצער הזה.

ידוע לכולכם כי לקופת הקונסיסטואר נכנסים 120,000 פרנק לשנה! לפי החישוב של החלוקה לעניים, הם לוקחים רק 60,000 פרנק, ושישים אלף הנותרים הוא מבזבזם ומחלקם כראות עינו, כפי שאנו כבר ראינו כמה משפחות החיות יותר טוב מן הנהנה מהכנסה קצובה, אשר בקרבנו בוהראן.

מי יעז לומר לאדם זה: חלילה לך מלהשאיר עוול זה. איך אתה (מסוגל) להשאיר כמה משפחות אשר הן מנכבדי העיר למות ברעב? כמה יכולה להועיל להן קצבה של 2 פרנקים מטעם הקונסיסטואר! הואיל ויש כסף תן להם כדי לחיות, ושיבקשו (רחמים) מתומכים בעד התומכים הבאים לעזרתם, ותעלה בקשתם לפני מלכו של עולם, השמח בכניו אשר אינם שוכחים את האכיון.

אדרן שמעון אלקנאוי השליך עניין זה כולו מאחורי גבו ואינו עושה אלא את העולה ברעתו. עוד תבוא העת שהאל יענישנו כולנו בר מינן בגין אדם זה. אתם יודעים כמה בני אדם הם קובלים כל יום ומתלוננים על קופת הקונסיסטואר שמה שנכנס אליה כצדקה הוא נותנו לאנשים שאינם ראויים לכך. הרי הוא נשיא הקונסיסטואר ואומר: אעשה כרצוני ואין מי שיעז לומר לי אפילו מילה!

דע שיש אלוהים בעולם הזה היכול להחזיר את העולם לתוהו ובוהו, לפי שהחסר כול יקר מאוד בעיני הקב"ה והוא יינקם מאדם שעושה לו נזק.

היה ראוי לו לנשיא הקונסיסטואר לשים בין עיניו שויתי ה' לנגדי תמיד [תהילים טז, ח], וכאשר תבוא לידו בקשה, ראוי לו שיקרא אותה ויעיין בה וישביע רצונו של כל אחד. אך הוא כאשר בא אליו מכתב כלשהו, הוא משליך אותו מאחורי גבו. קופת הקונסיסטואר נעשתה לאנשים הנזקקים ולא לאנשים שיש להם ממה להתפרנס, וראוי להם שילכו לעבוד. עד מתי עושק זה! חובה על כל יהודי להתייצב ולטפל בבעיה זו. ולכן הגיעה העת להסיר קוץ זה מן הקהל והאמצעי לכך הרי הוא בדינו, שכל בוחר יצביע נגד דעתו של שמעון אלקנאוי, וראוי לו ללכת להצביע בלב טהור למר פריסטא, מתנחל בעל מושבה באנדלוס. משום שאם יצביע לארון זה, הרי זה נחשב שהצביע לשלוות העני ולטובתנו.

[2] ואנו בטוחים שכאשר מר פריסטא בעזרת השם ייבחר לנציג, רק ילך אדם כלשהו מאיתנו לספר לו על איזה שהוא עניין של מעשה עוול מצד הקונסיסטואר או על כל נושא אחר, מייד ישיב לו במילים טובות ויתבונן

בדבריו ויעשה לו את הראוי לו, משום שהוא אדם שאינו מפחד משמעון אלקנאוי. ואם בר מינן נתייצב וניתן עדיפות למועמד שלו [של אלקנאוי], הרי כאילו אנו כורכים את החבל עלינו, משום שכאשר נלך ונדבר לפניו, לא ייתן לנו שום דבר מן המגיע לנו, לפי שאם הוא נתמנה מטעם מר שמעון, לא יעז להתנגד לו. ומה עוד שמר פריסטא הוא אדם אמיתי ואינו אוהב עושק ואוהד את החסר כול, ולא יאמר שאנו אומרים לכם דברי שקר. התייצבו ובררו על אדם זה ועל תפקידו, הרי בעבר הוא שימש כתובע מחוזי בצרפת ואינו מחפש את העניינים הללו למען אינטרס, כי הוא איש עשיר מאוד ואינו אוהב עניינים מפוקפקים (מניפולציה של חובות) של סיניור שמעון, שכל דבר אצלו במעשי ריב ומעשי נכלים, ואך תן לו להרוויח מוניטין ושיביא על בני עמו עוונות עם הנוצרים, אין לו דבר.

אשר על כן באנו לדרוש מבני עמנו ולבקש מהם בלב טהור להצביע כולם כאיש אחד לטובת המועמד[ות] של מר פריסטא בלא כל ספק. והקב"ה יבוא לעזרתנו ונהיה בטוחים שכל יהודי שהוא עצמאי יצביע בגלוי. ויש בקרבנו בעוונותינו הרבים אנשים שאינם עצמאים, נבקש מהם שיצביעו על פי מצפונם בהסתר. ואנו סמוכים שכולם יבואו לעזרתנו ובטוחים שהאנשים שיקראו כרוז זה יביאו בחשבון את דברינו ועוד נביא לידיעתכם פרטים אחרים בארוכה.

נבקש מכל בעל שכל שישים לב לדברים הללו, באופן שאם ייפול לידי כרוז כלשהו של הצד האחר, יביא בחשבון את דברינו לעומת דבריהם ויבחין בהבדל הנכון על פי שכלו. ואנחנו בטוחים שיבחין בהבדל גדול, משום שפטפוטי שמעון אלקנאוי הרי הם ידועים בקרב האנשים כולם. ודעת הכלל היא תכריע. ולכם החיים והשלום.

קבוצת יהודים שאינם חפצים אלא בטובת בני עמם

קיצורים ביבליוגרפיים

- בן־טולילה
 יעקב בן־טולילה, 'חקר הספרדית־יהודית של צפון־אפריקה (כחיתיה)', איל פריזינטי ח, א (תשס"ד), עמ' 159-164
- בר־אשר, המרכיב העברי
 Moshe Bar-Asher, *La composante hébraïque du judéo-arabe algérien (communautés de Tlemcen et Ain-Temouchent)*, Jerusalem 1992
- בר־אשר, המרכיב הרומאני
 משה בר־אשר, 'על המרכיב מלשונות רומאניות בערבית היהודית במגרב', מסורות יח (תשע"ו), עמ' 25-43
- גיזולי
 חיים גיזולי, 'הקהילה היהודית באוראן, אלג'יריה', תרגמה דנה פז פרינס, אתר אנו: מוזיאון העם היהודי, /הקהילה היהודית־באוראן־אלג'יר /<https://www.anumuseum.org.il/he>
- דרמנז'יאן, היחסים
 Geneviève Dermenjian, 'Les relations entre le Consistoire Central, les grands rabbins, et les Juifs d'Algérie à la fin du XIXe siècle: l'exemple d'Oran (1864-1905)', Jean Louis Miège (ed.), *Les relations intercommunautaires juives en Méditerranée occidentale, XIIe-XXe siècles*, Paris 1984, pp. 170-179
- דרמנז'יאן, המשבר
 —, *La Crise anti-juive oranaise: 1895-1905: L'antisémitisme dans l'Algérie coloniale*, Paris 1986
- דרמנז'יאן, יהודים ואירופים
 —, *Juifs et Européens d'Algérie: l'antisémitisme oranais (1892-1905)*, Jerusalem 1983
- דרמנז'יאן, שמעון קנאוי
 —, 'Simon Kanoui (1842-1915): un passeur de civilisation', *Généalo-J* 113 (2013), pp. 7-15
- הטל
 אברהם הטל, 'הדפוס העברי בוואהראן', קריית ספר סח [מוסף] (תשנ"ח), עמ' 85-92
- חיון
 Richard Ayoun, 'Problématique des conflits internes de la communauté juive; Simon Kanoui, président du Consistoire Israélite d'Oran', *Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies*, B3, Jerusalem 1986, pp. 75-82
- טובי, דפוס ערבי־יהודי
 Yosef Tobi, 'Judeo-Arabic Printing in North Africa, 1850-1950', Geoffrey Roper (ed.), *Historical Aspects of Printing and Publishing in Languages of the Middle East*, Leiden & Boston, MA 2014, pp. 129-150
- טובי, הרכיב האיטלקי
 צביה טובי, 'הרכיב האיטלקי בערבית הדבורה בפי יהודי תוניסיה', אביעד מורנו ואחרים (עורכים), ההיסטוריה הארוכה של המזרחים: כיוונים חדשים בחקר יהודי ארצות האסלאם, קריית שדה בוקר תשפ"א, עמ' 439-449
- טובי, ספרות ערבית־יהודית
 Yosef Tobi, 'Literature, Judeo-arabic', Norman Stillman (ed.), *Encyclopaedia of Jews in the Islamic World*, III, Leiden & Boston, MA 2011, pp. 271-278
- טובי, ספרי לימוד
 יוסף יובל טובי, 'ספרי לימוד להוראת העברית ומחבריהם בקהילות תוניסיה ואלג'יריה', יאיר ברקאי ואחרים (עורכים), זֶכֶר לאברהם: אסופת מאמרים ביהדות ובחינוך לזכר ד"ר אברהם זלקין, ירושלים תש"ף, עמ' 278-292

- Carol Lancou, 'Les Juifs d'Algérie et de France pendant la crise antijuive algérienne (1897-1898): Correspondance inédite de Simon Kanoui', Jean Louis Miège (ed.), *Les relations intercommunautaires juives en Méditerranée Occidentale, XIe-XXe siècles*, Paris 1984, pp. 187-202 ינקו
- Marcel Cohen, *Le parler arabe des Juifs d'Alger*, Paris 1912 כהן, יהודי אלג'יריה
- David Cohen, *Le parler arabe des juifs de Tunis*, Paris 1964 כהן, יהודי תוניסיה
- אהרן ממון, מילון משווה למרכיב העברי בלשונות היהודים על יסוד האוסף של פרופ' שלמה מורג ז"ל, ירושלים תשע"ט ממון
- אליהו מרציאנו, מלכי ישרון: תולדות החכמים וראשי עם קודש צ"ל מאלג'יריה, ירושלים תש"ס מרציאנו
- David Nadjari, 'Simon Kanoui, Président du consistoire d'Oran, conseiller municipal, conseiller général (Oran, 1842 – Oran, 26 décembre 1915)', *Archives Juives* 36 (2003), pp. 136-139 נג'ארי
- נתן אנדרי שוראקי, 80 מכתבים של אברהם מאיר לבניו המשרתים בצבא צרפת במלחמת העולם הראשונה 1914-1918, ירושלים תשנ"ח שוראקי
- Joseph Chétrit, 'L'influence du français dans les langues judéo-arabes d'Afrique du Nord', Michel Abitbol (ed.), *Judaïsme d'Afrique du Nord aux XXe-XXIe siècles*, Jerusalem 1980, pp. 125-159 שיטריט, השפעת הצרפתית
- יוסף שיטריט, לשון ומאגריה לשון ומאגריה: מחקרים סוציו-פרגמטיים בערבית היהודית בצפון אפריקה ובמרכיב העברי שבה, ירושלים תש"ע שיטריט, לשון ומאגריה
- , 'Judeo-Arabic and Judeo-Spanish in Morocco and their Sociolinguistic Interaction', Joshua A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Jewish Languages*, Leiden 1985, pp. 261-279 שיטריט, ערבית יהודית וספרדית יהודית
- יוסף שרביט, הרב יוסף גנאסיה, [קריית ארבע ובאר שבע] תש"ס —, 'הרב יוסף גנאסיה: דיוקנו של מנהיג רוחני באלג'יריה הצרפתית 1879-1962', משה אורפלי ואפרים חזן (עורכים), התחדשות ומסורת: יצירה, הנהגה ותהליכי תרבות ביהדות צפון-אפריקה, רמת גן תשס"ה, עמ' 89-96 שרביט, גנאסיה
- עפרה תירוש-בקר, 'לשונותיהם של יהודי אלג'יריה', חיים סעדון (עורך), אלג'יריה (קהילות ישראל במזרח במאות התשע עשרה והעשרים), ירושלים תשע"א, עמ' 117-133 תירוש-בקר, יהודי אלג'יריה
- , 'ישן וחדש בתרגום משנת אבות ופירושה', יוסף טובי ודניס קורזון (עורכים), חקרי מזרח ומערב מוגשים ליוסף שיטריט, חיפה תשע"א, עמ' 181-207 תירוש-בקר, ישן וחדש
- Ofra Tirosh-Becker, 'Mixed Linguistic Features in a Judeo-Arabic Text from Algeria: The Šarḥ to the Hafṣarot from Constantine', Rebecca Hasselbach & Na'ama Pat-El (eds.), *Language and Nature: Papers Presented to John Huehnergard on the Occasion of his 60th Birthday*, Chicago, IL 2012, pp. 391-406 תירוש-בקר, מאפיינים מעורבים

—, 'Linguistic Analysis of an Algerian Judeo-Arabic Text from the 19th Century', *La Linguistique* 55 (2019), pp. 193-212
—, 'סוגיות לשוניות מן הערבית היהודית של קונסטנטיין', מסורות ג-ד (תשמ"ט), עמ' 285-312

תירוש־בקר,
ניתוח בלשני
תירוש־בקר,
סוגיות לשוניות

